

XVII. YÜZYIL AYDIN MENSUHAT DEFTERİNDE BİRGİ (İdari Birimler, Çiftlikler ve Sosyo-Ekonomik Hayat)

Murat ALANDAĞLI

Makale Geliş Tarihi: Mayıs 2019

Makale Kabul Tarihi: Haziran 2019

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun "Klasik Çağ" olarak tabir edilen dönemde düzenlenmiş olan Tahrir Defterlerinin; günümüzde sahip olduğu önem tüm dünya ve ülkemiz araştırmacılarınca her defasında vurgulanmaktadır. Defterler temel olarak bu dönem araştırmacılarının vazgeçilmez başvuru kaynağı hüviyetindedirler. Zira bu kaynaklar başta bireyler ve coğrafya olmak üzere tarihsel sürecin anlamlandırılması noktasında oldukça çeşitli ve zengin içeriğe sahiptirler. Öncelikle bu kaynakların coğrafi saha, idari birim ve yerleşkelerin isim ve tarihsel geçmişlerinin tespitinin tescili noktasında önemli bir rol oynadıklarını ifade etmemiz gerekmektedir. Keza Birgi'nin XVI. yüzyılda Aydın Sancağına bağlı bir nahiye olduğunu bu sayede öğrenmekteyiz.

Bölgeye dair tarihi coğrafya ve bazı demografik verilerin yanında bu kaynakların en önemli özelliklerinden biri de kanımızca sosyo-iktisadi hayata dair bilgileri bünyesinde barındırıyor olmasıdır. Dolayısıyla bizler XVI. yüzyılda Aydın Vilayeti Birgi Nahiyesinde insanların iştigal oldukları iktisadi faaliyetlere dair bilgilere de erişebilmekteyiz. Bazen kimi iktisadi şartların zaruri kıldığı değişikliklerin de etkisiyle farklı uğraşlara rastlanırsa da; Batı Anadolu ekseninde ele alındığında üzüm, incir, badem, pamuk gibi günümüzde de bölgenin iktisadi hayatının vazgeçilmezlerinden olan faaliyetlerin XVI. yüzyılda da temel iktisadi uğraş alanlarını oluşturduğu gerçeğine ulaşılmaktadır. O halde bu kaynaklar belli bir saha, kaza hatta köy için yapılacak olan derinlemesine bir inceleme ile geçmiş ile günümüz arasında bazı bağlantılar kurarak nicel verilere ulaşmamıza fırsat vermektedir. Bu verilerin kırsal, mahalli tarih araştırmaları için barındırdığı anlam ve önemi pek çok belediye veya derneğin bu kaynaklara eğilerek basım faaliyetlerine hız vermelerinden de anlamak güç değildir.

H. 1039 (M. 1629/1630) tarihli Aydın Mufassal Mensuhât defterinden hareketler hazırlanacak çalışmada, Birgi özelinde yukarıda izah edilen oldukça önemli başlıklar dâhilinde hareket edilerek yöreye ait nicel verilerin akademik bir yaklaşım ile ele alınması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birgi, Aydın, Çiftlik, Sosyo-Ekonomi, Osmanlı İmparatorluğu.

· Bu çalışma, 12-13 Aralık 2013 tarihinde Birgi Belediyesi ile Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nün ortaklaşa düzenledikleri, "I. Birgi Sempozyumu'nda" sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

· Öğr. Gör., Hakkâri Üniversitesi, muratalandagli@hakkari.edu.tr.
<https://orcid.org/0000-0001-5136-4910>

**BİRGİ IN THE SANCAK OF AYDIN'S OFFICIAL NOTEBOOKS DURING
THE 16TH CENTURY
(Administrative Units, Farmyards and Socio-Economic Life)**

Abstract

The Tahrir Notebooks of the Ottoman Empire, which were organized in the so-called "Classical Age"; The importance it has today is emphasized by researchers from all over the world and our country. The books are basically the indispensable source of reference for the researchers of this period. Because these sources have a very rich and rich content in terms of meaningful meaning of historical process, especially for individuals and geography. First of all, we need to express that these sources play an important role in the registration of the geographical area, administrative units and settlements and the identification of their historical background. Likewise, Birgi's XVI. In this way, we learn that there is a sub-district in Aydın century.

In addition to historical geography and some demographic data of the region, one of the most important features of these resources is the fact that it contains information about socio-economic life in our opinion. Hence we are XVI. In the 11th century, we can also access information about the economic activities of the people. Sometimes there are different efforts due to the changes made by some economic conditions. Considered in the Western Anatolia axis, grapes, figs, almonds, cotton, as well as today's economic life in the region is one of the indispensable activities of the XVI. In the 19th century, it is reached the fact that it constitutes the basic economic fields. These sources then allow us to reach quantitative data by establishing an in-depth analysis of a particular site, an accident or even a village, and some links between the past and the present. It is not difficult to understand the meaning and importance of these data for rural, local history research by the fact that many municipalities or associations have accelerated their printing activities by addressing these resources.

H. 1039 (M. 1629/1630) Aydın Mufassal Mensuhat book, which will be prepared in the work of the book, is based on the principle of Birgi, acting within the very important headings explained above and sharing the region's quantitative data with an academic approach.

Keywords: *Birgi, Aydın, Farms, Social-Economic, Ottoman Empire.*

GİRİŞ

Bozdağ'ın güney eteklerine kurulmuş ve oldukça verimli Menderes Ovası'nın yaylalarla birleştiği bölgede yer alan Birgi'de¹ değişik kavim, devlete dair izlere rastlanması, bölgenin tarihsel süreçte yerleşim için uygun bir yer olduğunun en somut göstergesidir.² Özellikle bir Ortaçağ şehri olarak parlayan³, Bizans Dönemi'nde "Pyrgion veya Pyrgi" olarak adlandırılan Birgi, verimli sahalara olan hâkim konumu nedeniyle adeta bir kale-kent özelliğiyle dün gerçeğinde oldukça dikkati çekmiş benziyor.⁴

XVI yüzyıl kaynaklarına dayanılarak Birgi Kazasının, Aydın Vilayetinin en geniş ve üretken kazalarından biri olduğu söylenebilir. Fakat anlaşılın o ki bölge XVII. yüzyıl ortalarında yoğun bir nüfus kaybına uğramıştır. Nitekim döneme ait kaynaklarda⁵ da bu duruma dair izlere rastlanılmaktadır. Nüfus kaybının en önemli sonuçlarından biri giderek gerileyen Birgi'nin aksine, Tire'nin demografik ve iktisadi açıdan yükselişe geçmesidir. Göç hareketinin Birgi'den Tire'ye doğru olup olmadığı konusu da kanımızca gizemini korumaktadır. Birgi'yi bu derece etkileyen göçün nedenlerine dair nesnel verilere sahip değilsek de; Celali İsyanları⁶ sadece temel gereksinimi sağlayacak kadar üretimin yapılması⁷, pazar imkân ve potansiyelinin sağlanamaması gibi bu olguyu tetiklediği varsayılabilir hayli önemli etkenler sıralanabilir. Öte yandan Tire'nin daha güvenli bir mahal olmakla birlikte kumaş boyama, dokuma, maden işçiliği, dericilik, sanayi ve el sanatları alanında önemli bir yere sahip olması da bir çekim alanı olarak ön plana çıkmasına yol açmış olabilir.⁸ Sonuç olarak XVI. yüzyıldan itibaren değişen idari bir yapıya sahip Birgi'nin XVII. yüzyıla gelindiğinde merkez kaza haricinde Süleyman, Bademiye ve Şamlıca adlı üç nahiyesi ile yetmiş civarında köye sahip bir kaza görünümünde olduğu rahatlıkla söylenebilir.⁹

¹ Roma Döneminde Diyos; Bizans Döneminde ise Hristopolis olan Birgi'ye bu adı İran Şahı Keyhüsrev'in verdiği İleri sürülmektedir. Dural 2004, 19-21.

² *Hitit, Frigya, Lidya, İran, Sasani, Roma, Yunanlılar, Selçuk, Aydınogulları ve Osmanlı, Birgi*, Haz., R. H. Ünal 2001, 2-4; Ünal 2001; Şahin 2008, 136.

³ Emecen 1992, 189.

⁴ Emecen 1992, 190.

⁵ 27 Eylül 1662 (14 Safer 1073) tarihli Tahrir Defteri.

⁶ Zira Birgili olduğu belirtilen "Cenetkarı Oğlu" isimli bölgede oldukça geniş bir alanı zapt etmiş olan celali oldukça önemlidir. Emecen 1992, 191, Gençsoylu 2009, 138.

⁷ Sabun, zeytinyağı gibi temel ihtiyaç maddelerini dahi ancak kendi çevresine yetecek kadar üretebildiği için dışarıya Satılan mallarında bir gelişme olmaması, Gençsoylu 2009, 138.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Armağan 2003, ayrıca Bkz. Şahin 2008, 201-202, Beytas 2001.

⁹ "XVI. yüzyılda, yüz altı köyü ve on üç çiftlik ve mezraası ile toplamda 15-16 bin kişinin yaşadığı Birgi, 1575 yılında ise altmış yedi köy, yedi çiftlik ve beş mezraa'dan ibarettir...", Emecen 1992, 191.

A- Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyade ve Müsellem Teşkilatı

Yaygın tanım üzere çift ya da çiftlik, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir çift öküzle işlenen ve yüzölçümü toprağın verimlilik durumuna göre 60, 80 ve 150 dönüm¹⁰ arasında değişen tarımsal işletmenin adıdır.¹¹ Ekonomik ve mali yapısının büyük ölçüde tarıma dayanmasından ve tarımsal üretim ürünlerinin temel tüketim maddesi olmasından dolayı imparatorluk idaresi tarımsal üretimi, vergilendirmeyi sıkı bir denetim dâhilinde sürdürmeyi yegâne amaç edinmiştir.¹²

Orhan Gazi Döneminde (1324-1362) kurulmuş olan Piyade ve Müsellem teşkilatı, ilk dönemlerde imparatorluğun önemli askeri kuvvetlerinden biridir. Genellikle Yörük ve Türkmen köylülerin oluşturduğu bu kuvvetlerin, kendilerine ayrılmış çiftliklerde ocak¹³ biçiminde teşkilatlandıkları anlaşılmaktadır. Bu sınıfa mensup olanlar savaş zamanı belli bir ücret almakla birlikte diğer dönemlerde bu çiftliklerde tarımsal üretimle veya kendilerine verilmiş başkaca uğraşlarla meşgullerdi. Kapıkulu Ocaklarının giderek yaygınlaşmasıyla önem kaybeden bu teşkilatın, zamanla imparatorluk ordusunun asıl unsurlarından biri olma vasfını yitirip geri hizmete dâhil oldukları görülmektedir. Böylece askeri sınıfa mensup sayılan bu zümrenin zamanla sahip oldukları veya kendilerine ihdas edilmiş çiftliklerin işletilmesi karşılığında bazı miri hizmetlerin ifasıyla görevlendirilmelerine giden yeni bir süreç başlamıştır.¹⁴ Bu durum aslında imparatorluk idaresinin mevcut yapısı ile gereksinimlere vermiş olduğu refleksin ne derece esnek ve işe yarar olduğunun da bir göstergesidir. Nitekim bazı suiistimallerin giderek artması, ocak nizamının bozulması gibi nedenlerle XVI. yüzyılın sonlarında lağvedilen teşkilatın özellikle askerî sınıfa mensup olanları ve önemli miri hizmetleri yerine getirenleri "raiyyet" statüsünde mensuh piyade tahrir defterine

¹⁰ Aydın için bu rakamların 60, 80 ve 130 olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Barkan, 1943, 2, 8, 25, 66, 131.

¹¹ Barkan, 1963, 392-397; Arıkan, 1983, 36.

¹² Güçer 1964, 44-46.

¹³ "...Ve bir bahşi dahi müselleman tâifesine ta'yin olunup her beş nefere bir ocak i'tibâr olunmuşdur ne mikdar ocak ise her ocağın bir timârı ve ol timâr ile beş nefer sefer eşer, müsellemi vardır. Timâr-ı mezbûru ber-vech-i iştirâk Tasarruf iderler. Sâir erbâb-ı timâr gibi bunların dahi ellerinde berâtları vardı. Sefer-i hümâyun vâkî' oldukça nevbetle eşerler ve kânun kendilerine gitmekdir ve nevbet kangısında olursa timârın ol sene cümle mahsûlin ol alur...Bunlardan birisi fevt olsa timârı oğluna verilür, oğlı yoğ ise yahut edâ-i hizmet etmezlerse bağlarının arzı mucibince Yine müselleme oğullarından bir müstehikka virilür...", Şahin, 1979, 926,927.

¹⁴ Arıkan, 1966; Doğru, 1990, 1-50, Arıkan, 1983, 175-201; Gökçe, 2000, 137,138.

kaydedildikleri anlaşılmaktadır.¹⁵ Bu nedenle 1653 tarihli risalede¹⁶ bizler Rumeli ve Anadolu müsellemler ile piyade tımarlarının geri hizmet tımarları olarak adlandırıldıklarına şahit olmaktadır.¹⁷ Aynı risalede "mîr-i müsellemler-ı Aydın" ve "piyâde Saruhan'dan" da bahis olunmaktadır.¹⁸

B- Çalışmada Kullanılan Kaynağa Dair Bilgiler

Temel başvuru kaynağımız Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyıd-ı Kadime Arşivinde bulunan H.1039 (M. 1629-1630) tarihli Mufassal-ı Mensuhat-ı Liva-i Aydın Defteri'dir.¹⁹ Toplam 226 varaktan oluşan ve kanunnamesi bulunmayan defterin başında III. Ahmet'e ait olan tuğra yer almaktadır. Tire, Bayındır, Birgi, Keles, Yenişehir, Kuyucak, Kestel, Bozdoğan, Ortakçı, İnegöl, Sart, Arpaz, Güzel Hisar, Keles, Alaşehir, Köşk, Orta Site ve Sultan Hisarı nahiyelerine dair bilgiler içerdiğini gerek yazı ve gerekse de mürekkep farklılığından sonradan hazırlandığı anlaşılan fihristinden anlaşılmaktadır. Defterin ilk sayfalarında Aydın'ın müsellemler ve sipahiyân mensûhât kayıtları da yer almaktadır.

Defterin 15/b ile 24/b varakları arasında "Nahiye-i Birgi der livâ-i Aydın" başlığıyla "ta'allûkât-ı müsellemler-ı Birgi" kayıtları bulunmaktadır. Ayrıca 107/b ile 133/b varakları arasında ise Nahîye-i Birgi ile başlayan ve "ta'allûkât-ı piyâdegân-ı Birgi" ile devan eden ikinci bir bölüm yer almaktadır. Defterin fihristi ve asıl metninde görülen bu keskin ayrıma rağmen bazı durumlarda müsellemler çiftlik kayıtlarına piyâdegân veya piyâdegân çiftlik kayıtlarının ise müsellemler kayıtlarının karıştığı görülmektedir.²⁰ Dolayısıyla bahse konu her iki bölümden ibaret toplamda 34 varak 68 sayfalık bir verinin incelenerek belli bir bölgeye dair sonuçların ortaya konulması çalışmamızın esasını oluşturmaktadır. Benzeri çalışmalarda her ne kadar yöreye ait diğer ana kaynakların da ele alınarak

¹⁵ Gökçe, 2000, 149.

¹⁶ Silahdar-ı şehriyari Kenan Ağa'nın bendegânından Mustafa b. Mustafa tarafından kopya edilmiş risaleden, Şahin, 905-935.

¹⁷ Şahin, 2008, 908.

¹⁸ "ve bir bahşi dahi müsellemler ve yörük ve piyâde ve çingâne ve akıncı beğlerine ve topcularına ta'yin olunmuşdur ki Her birisinin icmâllü ze'amet ve tımarları vardır arpalık hükmindedir her kim mahsûb olursa ana intikâl ider sâirümerâ Gibi her biri kendüye mahsûs olan taifeye vâli ve hâkimdir ya'ni tavâif-i mezbûrenin bâd-ı hevâları ve resm-i arûseleri Bunlara mahsûsdur ve lâkin bunlar dahi zü'emâ hükmindedir ...", Şahin, 2008 924,925.

¹⁹ TKG. KK. TTd. 27 (Eski No: 221/73) T. H. 1039; Mûcibince âmel olunub Defterhâne-i âmirede hıfz olunmak buyruldu, Fî Sene 1039.

²⁰ Bk. Özellikle Ek:II.

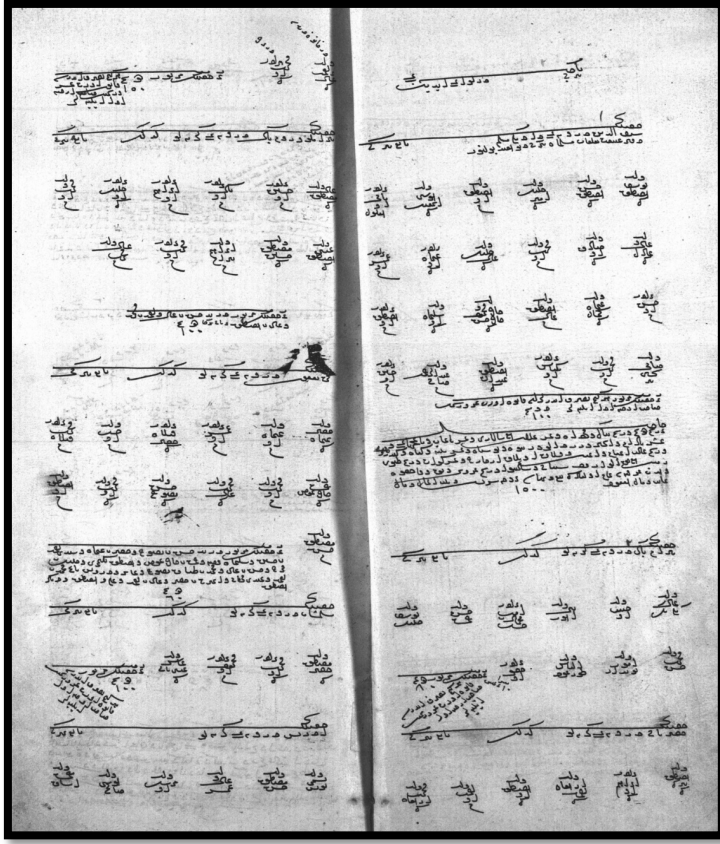
incelenmesi ve bütüncül, karşılaştırmacı bir metotla verilerin ortaya konulması usulü izlenmekte ise de konunun kendine has özelliği, yöreye dair ayrıntıların sadece bir veri kaynağı merkezinde ortaya konulması nedeniyle diğer kaynaklara gerek duyulmadıkça müracaat edilmemiştir. Çalışmanın daha çok bir bölge, yöre üzerinden hareketle müselleman ve piyadegan çiftlikleri ve bunların kaydına dair kimi sorular ekseninde seyretmesi de bu durumun en önemli nedenlerinden biridir. Bu itibarla Aydın Mensuhat Defterinde Birgi Nahiyesine ait müselleman ve piyâdegân çiftlikleri ile buldukları mahaller, miktarları, isimleri, demografik ve iktisadi özellikleri gibi pek çok önemli sonuçlara ulaşılması amaç edinilmiştir.

C- Birgi'de Bulunan Müselleman Çiftlikleri

Mensuhat defterinin ilgili bölümünde “Dadbeyi (Dadbeği), Girmelü, Çakal Depesi, Kırca Kömü, Parça Kömü, Hanlu, Pervanelü, Koyun Gediği, Mürsel, Kalkallar, Budaniye, Adı Kömü, Armutlu, Hacı İlyas, Birgi Deresi, Berdanlu, Gerçeklü, Kara Koyunlu, Giritli, Taçlı Beyi, Bayramiye, Hatun Deresi, Kilis Hisarı ve Bereketlü” olmak üzere toplam 24 köyde 49 adet Müselleman Çiftliği tespit edilebilmiştir.²¹ Rastladığımız yirmi dört adet köyde; beş imam, 1 pîr-i fani, 5 muhassıl ve 23 'an atik ile 281 bennak ve 249 mücerret kaydı bulunmaktadır. Kapsadığı alan bakımından en küçüğü kırk en büyüğü ise iki yüz dönüm arasında değişen miktardaki kırk dokuz çiftliğin toplamda 5.093 dönümdür. Hasılları bakımından ele alındığında ise toplamda 21.899 akçelik bir rakamla karşılaşmaktayız. Bu rakamsal veriler ile çiftliklerin hâsılları arasında oransal bir değişkenliğin olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira bazı çiftliklerin dönüm olarak çok daha geniş bir araziyi ihtiva etmelerine rağmen, hayli düşük oranda hâsıla sahip oldukları görülmektedir. Aynı durum tam tersi içinde de söylenebilir. Yani çok daha küçük bir sahaya sahip bir çiftliğin, hâsılının oldukça yüksek olduğu şeklinde örneklere de tesadüf edilmiştir. İncelediğimiz defterin alışlagelmiş tahrir kayıt usulüne benzer ve fakat önemli kimi değişiklikleri de barındırıyor olması özellikle net rakamsal verileri elde etmemizi güçleştirmektedir. Örneğin aşağıda bahsedileceği üzere dönüm ifadelerinde çiftlik ve zemin ayrımlarının yapılmaması, hasıl kısımlarının toplam olarak verilmesi, oşr ya da resm gelir kalemlerinin ayrı ayrı belirtilmemesi gibi çıkmazlar açıkçası işimizi bir hayli güçleştirmiştir.

---

²¹ Geniş bilgi için Bk. EK:I.

Res. 1: Birgi Nahiyesi Müsellemân Çiftliğine ait bir Örnek; TKG. KK. TTd. 27 (Eski No:221/73) T. H. 1039,15/b-16/a.

Hemen hemen tüm çiftlik kayıtlarının atına itinayla kayıt olunmuş “*Zemîn an Çiftlik-i mezbûr her kim tasarruf iderler ise kânun üzre öşr ve resmin sâhib-i arza edâ eyliyeler*” şeklindeki ibare imparatorluk idaresinin vergileri toplama çabasının açık bir göstergesidir.²² Bu uğraşın gelişigüzel

²² Burada zikredilen kanun üzre öşr ve resm; “an resm-i dönüm an çiftlikhâ-i mezbûrun ve resm-i bennak ve mücerredân ve öşr-i gallât ma'a sâlârî ve öşr-i bâğât ve bağçehâ-i ve öşr-i bâdam ve incir ve üzüm ve zeytin ve bostan ve öşr-i penbe ve ketan ve kendir ve resm-i âdet-i ağnâm ve ağl ve kışlak ve otlak ez hâriç ve öşr-i küvvâre ve resm-i tapu-yı zemîn ma'a hakkul-karar ve deştânî ve bâd-ı hevâ ve resm-i arûs ve beytü'l-mâl ve mâl-i gâib ve mâl-i mefkûd ve yava ve kaçkun ve müddet-i örfiyesi tamam olanların bey' ve bahâsi ber vech-i serbest”, Bk. s./15/b, vd.

değil geçmişten devşirilerek yapıldığının bir digger göstergesi ise yine pek çok kayıтта yer alan “ber mûceb-i hüccet” ifadesidir. Zira bu ifade kayıtların eldeki sarıh belgelere dayanılarak oluşturulduğunun göstergesidir. Ayrıca defterde Nâhiye-i Keleş der-livâ-i Aydın şeklinde kayıt edilmiş bir başka bölüm daha vardır. Bu bölümün konumuz açısından önemi ise içerisinde Birgi’ye dair kimi kayıtlar barındırıyor olmasıdır. Nitekim Berguz²³, Armudlu²⁴ ve Edi Kömü²⁵ karyeleri bu hususta kayıtlar içermektedir.

a- Birgi’de Yer Alan Piyâdegân Çiftlikleri

Defterde "Adı Eyik, Adı Kömü, Ağın ma’a Yeni Köy, Ak Taş, Ala Keçilü, Ardonda, Ayasofya, Azganlu, Başı Viran, Bezci, Cenedar, Çakıtlı, Çayır, Çıknınlı Çimenlü, Dadengi, Deniz Dolusu, Eğri Kavak, Ekseryus, Ektoluca, Ender, Gernelü, Gök Pınar, Güvendik, Han, Hoca, İsrâ, Kara Doğan, Kara Pınar, Kara Suda, Kavacık, Kavak, Kayalı, Kazanlu, Kestane Deresi, Keto, Kızıl Ali, Koçak, Kuzga, Küçük Baş Viran, Mande Gömü nâm-ı diğer Demirci, Maraşlu, Mercimeklü, Mezit, Ödemiş, Rum Beyli, Saatlu, Seferlü, Senik nâm-ı diğer Sivekler, Sırceğü, Sungurlar, Süleyman, Tatlu, Tekfur Gediği, Tekfur, Toyranlu, Tur Bali nam-ı diğer Kızıl, Umur Köy, Uzun Dere, Yazır, Yenice ve Yusuf Deresi" şeklinde toplam 62 köy tespit edilebilmiştir.²⁶ Bu köylerde toplam 142 adet çiftlik kaydına tesadüf edilmiştir. Bu çiftliklerin on iki ila 200 dönüm arasında değişen büyüklüklere sahip oldukları görülmektedir. Toplamda 14.681 dönümlük bir alanı kapsayan bu çiftliklerin hâsılları ise 88.200 akçe gibi bir tutara tekabül etmekteydi. Piyâdegân çiftlikleri kayıtlarında 2 müderris, 3 imam, 7 pîr-i fani, 17 muhassıl ve 356 'an atik ile 599 bennâk ve 639 mücerret kaydına ulaşılmıştır.

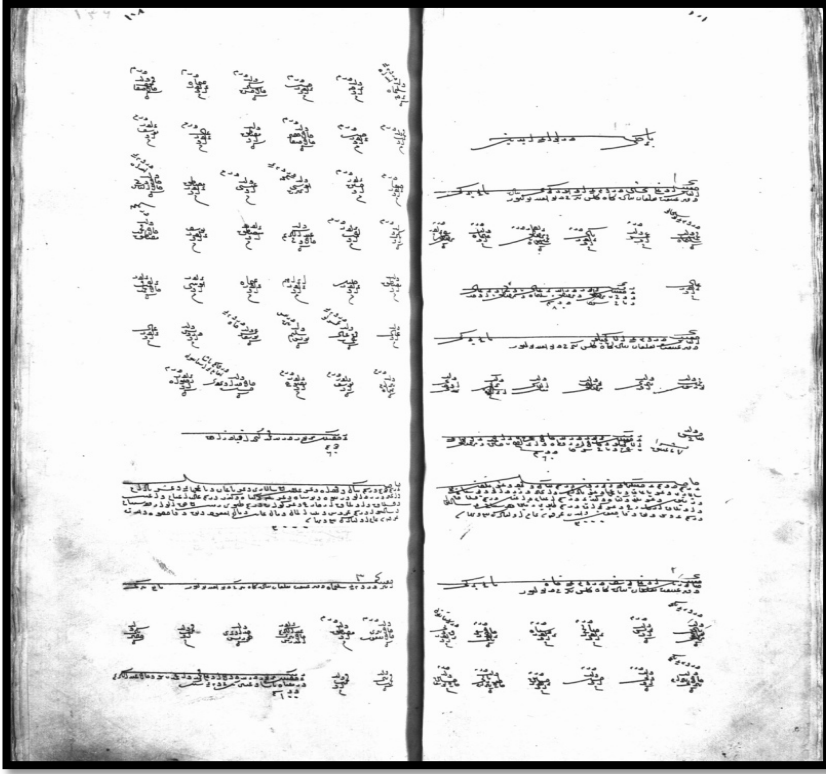
²³ Çiftlik-i Mahmud, der karye-i Berguz Müsellem, defter-i atıkde ta'allukât-ı müselleman-i Birgi deyu mukayyed bulunur, tâbi'-i Keleş, Bk. s.25/b.

²⁴ Çiftlik-i Süleyman ve Çiftlik-i Asilhan, der karye-i Armudlu, defter-i atıkde ta'allukât-ı müselleman-ı kazâ-i Birgi deyu mukayyed bulunur, Bk. s.26/a.

²⁵ Çiftlik-i Osman, der karye-i Edi Kömü, defter-i atıkde sâbıkâ Keleş Birgi ta'allukâtında müselleman defterinde Gedik Çiftliğin zuammesi deyu mukayyed bulunur, Bk. s.28/b.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için Bk. EK:II.

Res. 2: Birgi Nahiyesi Müselleman Çiftliğine ait bir Örnek; TKG. KK. Ttd. 27 (Eski No: 221/73), T. H. 1039,107/b-108/a.

Piyadegan çiftlik, köy ve kaza adı gibi giriş ve tanım bilgilerini bennak, mim, pir-i fani, mu'tak olarak tarif edilmiş mükellef veya gayri-mükellef kayıtları izler. Bunların bitiminde istisnasız olarak hemen hemen her kayıta "Zemîn-i çiftlik-i mezbûre der-yed-i ..." şeklinde devam eden ve dönümü belirten rakam ile son bulmaktadır. Dolayısıyla hemen hemen her piyadegan ve müselleman çiftliğinin bir zemininin olduğu veya çiftlik, zemin dönümlerinin birlikte verilmesinden de hareketle birleşik, bütün olarak görüldükleri çıkarımları yapılabilir. Nitekim yüz elli dönüm olan bir çiftliğin kaç dönümünün çiftlik ve yine kaç dönümünün ise zemin olduğunu maalesef tespit edemiyoruz. ²⁷ Diğer taraftan özellikle Birgi müselleman

²⁷ "Çiftlik-i Musa Hacı, der karye-i Başviran, kezâlîk, tâbi'-i Birgi..., Zemîn, an çiftlik-i mezbûr, der yed-i Hacı Hüseyin ve bâki şürekâ, dönüm 200", Bk.119/b-120/a.

kayıtlarının sonunda toplam 823 dönümlük on bir adet zemin kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtların vergi mükelleflerine kanun üzere öşr ve resmleri sahib-i arza vermelerini sıkı sıkı tembihleyen bir ikazın akabinde belirtilen hâsıllardan yıllık gerilerinin 399 akçe olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

D- Defterdeki Veriler Işığında Birgi'ye Ait İktisadi, Demografik ve Sosyal Hayat

a- İktisadi Hayat

Aydın livası mensuhât defterinde bir çiftliğe gelir kalemleri, tahrir formatından farklı olarak teker teker isim ve miktarı şeklinde değil de tamamının art arda yazıldığı ve sonunda ise hâsıl miktarının belirtildiği bir biçimde kaleme alınmıştır.²⁹ Bu durum ilk başta çiftlikler hakkında daha önce de belirtildiği üzere hâsıl miktarları ile vergiye esas ürünler ekseninde doğrudan bir inceleme yapmamızı güçleştiriyorsa da genel olarak konuya yaklaşımımıza fırsat vermektedir.

Öncelikle öşr ve resm olarak iki başlık altında ele alabileceğimiz gelir kalemleri dönem itibariyle yörenin iktisadi hayatına dair bilgiler ihtiva etmektedir. Öşr-i badem, bahçe, incir, zerdali, zeytin, bostan, penbe, keten, kendir, küvvere, böğrölce, badem olarak sıralayabileceğimiz birinci tür vergi kalemleri yöreye ait toprak yapısı, iklim ve zirai uğraşın türü gibi pek çok bilgiyi dolaylı olarak gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan esm-i bennâk, mücerred, âdet-i ağnam, ağıl, kışlak, otlak, tapu-yı zemin, yeva ve kaçkun, deşt-bani, bad-ı heva, resm-i arûs, beytü'l-mal, mal-ı gaib ve mevkûd şeklinde ele alabileceğimiz gelir kalemleri ise yöreye ait sosyo-iktisadi hayata dair önemli bilgiler vermektedir.³⁰

Defterde dönemin en önemli iktisadi teşekküllerinden olan değirmen kayıtlarına da erişilmiştir. Müsellem çiftlikleri dâhilinde Budaniye ve Hızır köylerinde biri müşterek iki, Çiftlik-i Hızır ve Süleyman Kestaneliğinde de

²⁸ Bk. 25/a

²⁹ Hâsıl; an Resm-i dönüm ve çiftlikhâ-i mezkûrîn ve resm-i bennak ve mücerredân ve öşr-i gallât ma'a sâlârî ve öşr-i bâgât ve bağçehâ-i ve öşr-i bâdam ve incir ve zerdalü ve zeytun ve bostan ve öşr-i penbe ve ketan ve kendir ve resm-i âdet-i ağnâm ve ağıl ve kışlak ve otlak ez hâriç ve öşr-i küvvere ve resm-i tapu-yı zemîn ma'a hakkul-karar ve deştbanî ve bâd-ı hevâ ve resm-i arûs ve yava ve kaçkun ve müddet-i örfiyesi tamam olanların bey' ve bahâsı ve beytü'l-mâl ve mâl-i gâib ve mâl-i mefkûd ve tayyarât-ı sâire ber vech-i serbest: 1000..., Bk. S.23/a vd.

³⁰ Burada sıralı olarak iki gurup dâhilinde ele aldığımız gelir kalemlerinin; tüm çiftliklerde farklılık arz etmesinden Dolayı tamamının yazılması yerine ortak ve farklılık gösterenlerin yazılarak muhtevanın ortaya konulması amaçlanmıştır.

bir olmak üzere toplam üç kayıt yer almaktadır.³¹ Piyadegan çiftliklerinde ise biri Çayır köyünde Köse Oğlu Mehmet Çiftliğinde "Hacı Mahmut"³²; Eğri Kavak Çiftliği'nde "Süleyman Dede"³³ ve sonuncusu ise "Hacı Cafer"³⁴ adına kaydedilmiş yine üç adet değirmen kaydı bulunmaktadır. Defterdeki kayıtlardan ayrıca başka konulara dair ilginç verilere erişmekte mümkündür. Öyle ki "Çiftlik-i Gedik Hızır, der-karye-i Hatunderesi" mükelleflerinden Resul veled-i Seydi Ali ki, yine kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla Edişler köyünden gelmiş olmalıdır, siyâdet davasında bulunmaktadır. Kendisinin seyyid olduğunu iddia eden bu şahsa nakibü'l-eşrâftan hüccet havâle olduğunu öğrenmekteyiz.³⁵

b- Defterdeki Kişi ve Köy Adlarının Onomastik Bilimi Çerçevesinde Tetkiki

Batıda farklı bir bilim dalı olarak şekillenmiş olan Onomastik bilimi kişi ve yer adlarının tetkiki esasına dayanır. Ülkemizde ise Adbilim olarak Literatüre girmiş olmasına rağmen bilimsel bir mahiyet kazandığı söylenemez.³⁶ Oysa büyük bir tarihi mirasın somut delilleri olarak muhafaza ettiğimiz belgeler bu bilimin temel başvuru kaynaklarından biridir. Bu sayede geçmiş ile günümüz arasında hem kişi ve hem de yer, mekân isimlerinin tetkiki ve yerinde kimi çıkarımların alınması mümkün olabilecektir.

Piyâdegân veya müselle mân çiftlik kayıtlarında gerek köy ve gerekse de çiftlik adlarının da son derece önemsenmesi gerektiğine inanmaktayız. Zira çalışmamızın başında da ifade edildiği üzere bu çiftlikler daha ziyade Yörük ve Türkmen unsurlara verilmekteydi. İşte bu yargıyı, onomastik bilimi sayesinde de doğrulamaktayız. Öyle ki çiftlik, köy veya şahıs adlarında, "Sungurlar, Yazır, Saltuk, Kayı, gibi kimi boy isimleri, "Baraklu, Devletşah, Seferdeş, İl Beyi, Oruç Gazi, Güvendik, Danişmend Hızır, Salur Bey, Eyne Bey, Tur Bali, Sevindik, Hoş Kadem, Bilmiş, Derviş, Savcı, Dünder vb. "Türkçe" isimleri ağırlıklı olmakla birlikte mekân, coğrafya, tarihi karakter, mekân isimlerinin verildiği görülmektedir. O halde bölgedeki çiftliklerin öncelikli olarak tasarrufla görevlendirilmiş kişi adlarından

³¹ Bk. s.20/a, Asiyâb-ı Resül bin-i İlyas ve Mehmed bin-i Yusuf, bâb:2, Resm:90 ; Asiyâb-ı Abdi, bâb:1, Resm:40

³² Asiyâb-ı Hacı Mahmut bab 1 res'. 30 Çiftliği Köse oğlu Mehmet der Karye-i Çayır.

³³ Çiftliği Eğri Kavak, Asiyab-ı Süleyman Dede bab 1 res'. 30.

³⁴ Asiyab-ı Hacı Cafer bab 1 res'. 30.

³⁵ Bk. 23/a.

³⁶ İnalçık, 1956, 223-228.

hareketle oluştukları söylenebilir. Çiftliklerin ortadan kalkmasını müteakip bir kısmı o günlerdeki onomastik kazanımlarını günümüze intikal ettirmiştir.

c- Demografik Yapı

Son olarak XVII. yüzyılda Birgi yöresinde yer alan piyâdegân ve müselleman çiftliklerindeki demografik durum hakkında da fikir sahibi olmamız mümkündür. Hâsıllarının ayrıntılı olarak verilmediği bu defterde demografik etken ve durumları (evli, bekâr, mu'af vb.) hakkında ayrıntılı bilgilerin özet olarak verilmemiş olması kimi gerekli tespitlerin tarafımızdan yapılmasını şart kılmıştır. Bu nedenle çiftlik hanelerinin altında yer alan, tamamında değil bazıları nedense boş bırakılmış, bennâk, mücerret, pir-i fani, mu'tak, muhassıl vb. ibarelerinin tek tek sayılarak müselleman ve piyâdegân çiftliklerindeki demografik yapı hakkına bir sonuca ulaşılmak hedeflenmiştir. Bu çerçevede daha öncede verilen müselleman çiftlikleri için 281 bennâk ve 249 mücerret, 5 imam ve 1 pîr-i fâni ile piyâdegân çiftlikleri için ise 599 bennâk 639 mücerret, 17 pîr-i fani, 3 imam ve 2 müderris kaydına ulaşılmıştır. Bu sonuçların karşılaştırılmalı bir bakış açısıyla ele alınması için aşağıdaki tablo oldukça faydalı olacaktır.

Tablo I: Birgi Müselleman ve Piyâdegân Çiftliklerindeki kimi verilerin toplamı

Çiftlik	İmam	an-atık	Pir-i fani	Muhassıl	Bennak	Mîm	Dönüm	Hasıl
Müselleman	5	23	1	5	281	258	5093	21899
Piyâdegân	3	359	7	17	599	639	14681	88.200
TOPLAM	8	382	8	22	880	897	19774	110099

Tablo I'de de görüldüğü üzere toplam 19.774 dönümlük müselleman, piyadegan çiftlikleri üzerinde 110.099 akçelik vergiyle mükelleflendirilmiş 8 imam, 8 pir-i fani, 22 muhassıl, 880 bennak, 897 mücerred kaydına rastlanılmıştır. Elbette piyadegan çiftliklerinin bu rakamlardaki oransal fazlalığını belirtmeden geçmemek gerekmektedir. Nitekim toplam hasılın üçte ikisi bu çiftliklerden elde edilmektedir.

Genellikle demografik etken hesaplamalarında tüm hane sayılarının üç ile çarpım veya evli hane sayısının beş ile çarpımı ve mücerret ile muaf hanenin elde edilen sonuca ilavesiyle elde edilen sonuçlar üzerinden değerlendirme yapmak mümkündür. Ancak burada bu minvalde bir çıkarıma gitmek yerine bizler daha ziyade çiftliklerdeki demografik hareketlikler üzerinde durmayı yeğledik. Nitekim çiftlik kayıtlarının pek

çoğunda başka köy, kaza veya livalardan geldikleri, kayıtlı olduklarına dair referans ifadeler bulunan kişilere rastlanılmaktadır. Bu husus müselleme çiftlikleri bakımından ele alındığında “Dadbeyi, Girneli” gibi köylerde bu türden kayıtlara rastlanılmamasına rağmen “Çakal Depesi, Kırca Girneli” köyleri gibi diğer pek çok köyde ise hemen hemen mükelleflerin tamamının dışarıdan yani bir başka köyden göç edenler olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifade kesin bir yargı olmakla beraber aslında bir çıkarımın ötesine varamamaktadır. Zira bu kişilerin mevsimlik işçi statüsünde de çalışmaları mümkündür. Bu konuda bizleri yanıltmayan tek veri ise “an- karye-i” şeklinde başlayan ve ele alınan çiftlikte kayıt altına alınmış kişilerin köylerini, geldikleri köyleri belirten ibaredir. Maalesef bahse konu döneme ait bölgenin tahriri olmadığından söz konusu kişilerin köylerinde de kayıt altına alınıp alınmadıklarını tespit edemiyoruz. Bu hususta bir örnek vermek gerekir ise Birgi’nin Çakal Depesi köyünde bulunan ve yüz dönümlük “Çiftlik-i Devlet Şah’da” Erikli, Kara Keçilü, Umurcalu, Sasalu” köylerinden olan on dört kişi bulunmaktadır. Dolayısıyla çiftliğin tamamın sayet yaklaşımımız doğru ise dışarıdan yani bir başka köy, köylerden gelen veya getirilen kişilerce işletildiği söylenebilir.

Burada ayrıca “an-atık” kayıtları üzerinde de durmak gerekmektedir. Zira yukarıdaki tabloda da anlaşıldığı üzere 382 gibi sayıca hiçte azımsanmayacak bir konuma sahiptir. Temel olarak belli bir bölgede eskiden beri yerleşik olan veya eski defter, defter-i köhnede de olduğu gibi, şeklinde iki farklı anlamda ele alınabilir. Her iki yaklaşımda aslında tarihsel bir geçmiş ile stabil bir demografi hakkında bizleri fikir sahibi yapar. Nitekim yüz dönümlük bir müselleme çiftliği olan Adı Gümü köyündeki çiftlik-i Turgut’da bulunan neferânın tamamı “an-atık” olarak yazılmıştır.³⁷ Çiftliğe başka köylerden gelip yerleşenlere dair ifadeler de yoktur. O halde bu kişilerin çoktandır burada meskûn oldukları düşünülebilir. Benzer durum Gedikli köyünde bulunan Mustafa ve İbrahim çiftlikleri için de geçerlidir.³⁸

Defterdeki çalışma esnasında hemen hemen birçok çiftlik kaydında özellikle hane kayıtlarının üzerine der-Süleymanlı, der-Karadona, der-Yazır şeklinde köy adlarının yazıldığı görülmüştür. Bu durum aslında oldukça önemli bir olaydır. Zira mensuhat kayıtlarında tahrir kayıtlarında olduğu gibi köy adı ve bağlı olduğu ilçe belirtildikten sonra müselleme veya piyâdegân olduğu belirtilir ve vergiye esas haneler yazılmıştır. O halde

³⁷ Bk. 19/b.

³⁸ Bk. s.21/b.

olması gereken, mevcut köy hanelerinin içinde başka köy kayıtlarının bulunmamasıdır. Ancak bazı tahrir kayıtlarında rastlanıldığı gibi Aydın Mensuhat Defteri'nde de benzeri kayıtlara yukarıdaki örneklerde de belirtildiği üzere tesadüf edilmiştir. Benzer yöntemin sadece köy kayıtlarında değil diğer bazı açıklamalar içinde geçerli olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Nitekim Gedik Hızır Çiftliği'nde üç hanenin şeyhlik davasında bulunmaları üzerine Nakibüleşraflıktan şeyh olduklarına dair hüccet getirmeleri yönündeki isteğin izlerine de yine bu şekildeki açıklayıcı notlardan anlayabilmekteyiz.

Bu hususta son olarak mu'tak yani serbest bırakılmış köle'ye dair kayıtlara da değinmek gerekmektedir. Müsellem çiftlikleri bakımından ele alındığında yedi adete mu'tat kaydına rastlanılmıştır. Piyadegân kayıtlarında ise Saatlü, Kurd ve Keto köylerinde toplam dört mu'tak kaydına rastlanılmıştır.³⁹ O halde defterde Birgi havalisi çiftliklerinde toplam on bir mu'takin olduğu ifade edilebilir.

Tablo II: Birgi Müsellem Çiftliklerinde Mu'tak Kayıtları

Sıra No	Varak No	Çiftlik Adı	Köy Adı	Sayısı
1	16/b	Devlet Şah	Çakal Tepesi	1
2	17/a	Ali Hoca	Hanlı	1
3	17/b	Murad	Gedikli	2
4	18/a	Seferdeş ve Umur	Gedikli	1
5	20/b	İl Beyi	Birgi Deresi	1
6	21/b	Mustafa	Gedikli	1
TOPLAM				7

Ayrıca bazı yaylak ve çayır kayıtların da rastlanılmıştır. Müsellem kayıtları içerisinde Girneli köyünde Kavak Deresinde yaylak kaydının verildiğine dair derkenar bulunmaktadır.⁴⁰ Yine Çiftlik Alanı ve Çiftlik-i Tağda Umurlara ait bölümde yıllık vergisi elli akçe olan bir çayır kaydı bulunmaktadır.⁴¹

³⁹ Bk. 11/b, 126/b, 127/a, 128/b.

⁴⁰ Kavak Deresinde resm-i dönüm ve resm-i yaylak vire deyu defter-i atıkde mukayyed olmağın defter-i cedîde dahî vechi meşruh üzre kayd olundu., Bk. 16/b.

⁴¹ Çayır der-mevzi'-i Duden der- yed-i Mehmed Kethüdâ ber müceb-i hüccet, Bk.18/b.

SONUÇ

XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun sosyo-ekonomik askeri ve demografik özelliklerine dair bilgiler önemli kaynaklardan biri de Mensuhat Defterleridir. Osmanlı askeri sistemindeki değişikliğin izlerini de barındıran bu kaynakların buldukları yöreye dair önemli veriler içerdikleri şüphesizdir. Çalışmamızda Aydın Livası Mensuhat Defteri'nden hareketle Birgi Yöresi'ne dair bu verileri görünür kılmayı amaç edindik. Aslında varmış olduğumuz sonuçları üç temel gurupta açıklamak mümkündür. Bunlardan ilki yöreye dair tarihsellik kimliğine ulaşılmış olmasıdır. Yani XVII. yüzyıl Osmanlı Dünyası'nda Birgi'nin idari bir birim olarak varlığının tescil edilmiş olması. İkincisi ise, Onomastik Bilimi paralelinde gerek mekân ve gerekse de şahıs isimlerine dair tespitlerin ortaya konulmasıdır ki açıklandığı üzere isimlerde Türk oymak isimleri, şahıs ve mekân isimlerine sık sık rastlanılmıştır. Nihayet son olarak yöreye dair sosyo-ekonomik veriler de ortaya konulmuştur. Gerek Müsellemân ve gerekse de Piyâdegân Çiftliklerinde üretimi yapılan vergiye esas ürünler ve bunlardan elde edilen gelir kalemlerine dair sonuçlar bizlere bölgenin sulak, sulu tarımın yapılabildiği, düz bir arazi yapısına sahip olduğu, hububattan çok bahçecilik, bağcılık ve zeytincilik üretiminde pay sahibi olduğu yönünde yargılara varmamızı sağlamıştır. Ayrıca ülkemizde her geçen gün üzerinde araştırmaların derinlemesine ve artarak devam ettiği XVII. Yüzyıl'a dair kitabı henüz raflardaki yerini almış olan Linda Darling'in ifadeleri ele aldığımız kaynak noktasında bizleri yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Özellikle sebep ve sonuçları bakımından çok daha detaylı ve titiz bir araştırmayla ortaya çıkarılması gereken çiftliklerdeki demografik hareketlilik mevzusu bir taraf bırakılırsa yazarın altını önemle çizmiş olduğu "17. Yüzyılın bir konsolidasyon"⁴² dönemi olduğu düşüncesine dair ipuçlarını barındırmaktadır. Bizce zemin, hâsıl, yer adları veya çiftliklerdeki kimi değişkenlere dair yukarıda tartıştığımız pek çok çıkmazın cevabı aslında bu ipuçlarının gölgesinde bulunmaktadır.

---

⁴² Darling, 2019, 378.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Kaynakları

TKG. KK. TTd. 27 (Eski No: 221/73) T. H. 1039.

TKG. KK. TTd. 25 (Eski No: 219/129) T. H. 981.

B- Araştırma – İnceleme Eserleri

ARIKAN 1983, Muzaffer Arıkan, "Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu", *Atatürk Konferansları VIII* (1975-1976), Ankara.

ARIKAN 1983, Zeki Arıkan, "Hamid Sancağında Çift Resmi", *Tarih İncelemeleri Dergisi I*, İzmir, ss.36-58.

ARIKAN 1996, Muzaffer Arıkan, *XV. Asırda Yaya ve Müsellemler Ocakları (Toprak Tasarrufu Vergi Muafiyetleri ve Hizmet)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.

ARMAĞAN 2003A., Munis Armağan, *Devlet Arşivlerinde Tire*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir.

BARKAN 1943, Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları I*, İstanbul.

BARKAN 1963, Ömer Lütfi Barkan, "Çiftlik", *İ.A.*, C. III, İstanbul, ss.392-93.

BEYTAŞ 2001, Ayşe Beytaş, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Birgi Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

DARLİNG 2019, Linda T. Darling, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk, Osmanlı İmparatorluğunda Vergi Toplanması ve Maliye Yönetimi, 1560-1660*, Çev. Adnan Tonguç, Alfa Yay., İstanbul.

DOĞRU 1990, Halime, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı (XV-XVI. Yüzyıl Sultanönü Sancağı)*, Eren Yay., İstanbul.

DURAL 2004, Halil Dural *Ödemiş Tarihi*, Haz., Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yay., İzmir.

EMECEN 1992, Feridun Emecen, "Birgi", *DİA*. C. VI, İstanbul, ss.189-191.

GENÇOĞLU 2009, Zehra Gençoğlu, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Birgi Kazası*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

GÖKÇE 2000, Turan Gökçe, "XV.-XVI. Yüzyıllarda Nif Kazası Piyade Teşkilatı ve Yaya Çiftlikleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XV, İzmir, s.137-155.

GÜÇER 1964, Lütfi Güçer, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Hitit, Frigya, Lidya, İran, Sasani, Roma, Yunanlılar, Selçuk, Aydınöğulları ve Osmanlı, Birgi, Haz. Rahmi Hüseyin Ünal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

İNALCIK 1956, Halil İnalçık, "Beynelmilel Onomastik İlimleri Kongresi, (Salamanca 12-15 Nisan 1955)", *Belleten*, XX/78, Ankara, ss.223-228.

- SAHİ 2008, Aslı Sahi, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâız Defterlerine Göre), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- ŞAHİN 1979, İlhan Şahin, "Timar Sistemi Hakkında Bir Risale", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S. 32, İstanbul, ss.905-935.
- ÜNAL 2001, Hüseyin Rahmi Ünal, Birgi Tarihi Coğrafyası Türk Dönem Anıtları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

EK: 1 Ta'allukât-ı Müsellemân-ı Birgi

Nahiye-i Birgi der Livâ-i Aydın ta'allukât-ı müsellemân-ı Birgi										
Sıra No	Çiftlik Adı	Köy Adı	İmam	an- atik	Pir-i fani	Muhassıl	Bennak	Mim	Dönüm	Hâsıl
1	Seyfettin	Dadbeği				1	12	10	100	1.500
2	Bayram Bekir	Gırmelü							80	3.000
	Hızır Bali					7	1	150		
	Baraklu ve Rum Beyi					4	7	100		
	Kara Yakup					6	7	60		
	Selem Şah					3	1	100		
	İdris							100		
3	Devlet Şah	Çakal Depesi					5	9	100	1.500
	Umuroğlu Hızır	Çakal Depesi					3	3	80	
4	Yazı Yalı	Kırca Gırmelü					3	4	120	2.000
	İsa Şeyh	Gırmelü					10	11	120	
	-	Parça Gömü					10	6	-	
	Ali Hoca	Hanlu					6	14	120	
5	Ali Mehmet ve İne Gazi	Pervanelü ve Koyun Gedüğü							120	1.000
6	Murat	Gediklü	1	7			2	1	100	1000
7	Kara Bahşi						8	3	120	1.000
	Seferdeş ve Umur							60		
8	Çiftlik Alanı ve Kara Dağda Umurlar	Mürsel - Dad Beyi					19	13	140	2.000
9	Bükmen-Orhan	Dadbeği	1				8	10	120	1.000
10	Köse Ahmet	Kalkallar	1				11	9	132	1.000
	Sevinç Hacı	Budaniye		16			1	4	80	
11	Turkut	Adı Gömü							100	1.000
12	Evgan Beyi - Hacı İlyas	Armutlu - Hacı İlyas				2	18	19	150	
13	Süleyman						5	10	128	
14	İl Beyi- Küçük Bahçe	Birgideresi							125	2.000

15	Kara Bahşi- Bahadır- Süleyman	Berdanlı- Gerçekü					19	21	125	1 000
16	Emir Doğan- Divane Emir	Kara Koyunlu					5	5	130	1.000
17	Mustafa	Gediklü							150	2.000
	İbrahim								160	
18	Oruç Gazi- Delü Bervanlu	Giritlü			1	1	18	10	150	1.500
19	Satılmış	Pervanelü					13	14	120	2.000
	Mahmut						10	8	200	
20	Menteşe ve İvaz	Gediklü							60	500
21	Hacı Misafir- Kızılca Ali- Muser İbrahim	Gediklü-Taçlı Beyi- Bayramiye				1	6	6	120	1.000
22	Gedik Hızır	Hatun Deresi					35	34	120	1.400
	Bedr/Bedir		2				10	4	100	
23	Hamza- Bazlamaç- Tekin Davut	Çakal Depesi-Kilis Hisarı- Gerçeklü-					24	14	150	
	Şehabeddin	Bereketlü							80	
	İri Oğlu Süleyman								40	
	Tuzcu Oğlu Hacı									
24	Güvendik Oğlu Dânişmend Hızır								83	399
	Ilyas Oğlu Asılhan							80		
	Yahya Oğlu Ahmed							80		
	Cullah Hacı							60		
	Delü Hacı							80		
	Burhan							80		

20 Murat ALANDAĞLI

Ibrahim Oğlu Musa								60	
Ismail								60	
Hacı Oğlu Imir								60	
Yusuřça Oğlu Mustafa								80	
TOPLAM	19	5	23	1	5	281	258	5.093	21.899

EK:II Ta'allukât-ı Piyadegân-ı Birgi

Nâhiye-i Birgi der Livâ-i Aydın Ta'allukât-ı Piyadegân-ı Birgi										
Sıra No	Çiftlik Adı	Köy Adı	İmam	an- atik	Pir-i fani	Muhassıl	Bennak	Mim	Dönüm	Hâsıl
1	İlyas Oğlu Bahşi	Umur Köy					3	4	80	2.000
	İlyas	Ala Keçilü							60	
2	Salur Bey Oğlu Yusuf	Han					22	29	60	2.000
3	Emir	Süleyman					4	3	100	2.500
	Uzun Ali (Müselman)	Süleyman					13	11	120	
	Beğler Han	Kızıl Ali					5	6	80	
	Çiçek Yakup	Mercimeklü				1	8	9	100	
4	Eyne Bey	Senik-Senk					3	4	80	2.500
	Umur Oğlu	Senik-Senk					7	9	100	
	Aziz Oğlu Turhan	Yenice					10	16	120	
	Hisar Bey	Ardonda					3	2	80	
5	Ali	Seferlü					2	1	120	2.000
	Süleyman	Seferlü					9	7	120	
	Mahmut nam-ı diğer Nasuh	Seferlü					3	5	120	
	Sefa Hacı	Güvendik				1	12	6	80	
	Tur Bali	Tur Bali nam-ı diğer Kızıl				4	4		120	
	Kalkal	Tur Bali nam-ı diğer Kızıl					2	1	12	
6	Bakıroğlu İlyas	Tekfur Gedigi					4	6	80	2.000
	Kara İvaz						4	5	120	
	Çogaoğlu Şahin					1	4	3	75	
	İbrahim						1	1	120	

22 Murat ALANDAĞLI

7	Derzi Mehmet Oğlu İlyas	Kara Doğan	1		1	6	9	120	2.000
	Sevindik	Kara Doğan				5	5	150	
	Süleyman					8	16	150	
	Satılmış					5	7	120	
8	Çakıroğlu Bahşı	Keto			1	4	5	80	2.000
	Mustafa Oğlu Eyvaz	Keto			1	14	14	150	
	Kara Bahşı	Keto				2	3	80	
	Umur	Keto				9	8	100	
	Kavşad (Müselman)	Keto				11	13	60	
9	Hacı Mahmut (Müselman)	Bezci				10	11	80	2.500
	Deli Hacı (Müselman)	Bezci				4	6	150	
	Derzi Mehmet (Müselman)	Azganlu				7	6	120	
	İşhak	Azganlu				4	1	120	
	Mahmut Dıraz	Arađlu				6	8	120	
	Hoş Kadem (Müselman)	Sırçeđü				7	3	120	
	Kuzucakođlu Turgut	Senk Köy nam-ı diğer Siyekler				5	8	120	
10	Kara İlyas	Çıknlı Çimenlü				2	2	30	600
	Bedir	Kestane Deresi - Mande Gömü				7	5	30	
11	Demirci Musa	Demirci der Mande Gömü				6	3	30	
12	İmamođlu	Kavacık				8	8		1.000
13	Eğri Kavak	Kavak				11	13		600
	Sevindik	Maraşlu	1		1	9	11	90	
14	Keçeđan	Kara Pınar			1	2	4	120	1.000
15	Devlü Oğlu Davut	Sungurlar				5	12	100	1.000
	Kulağuz	Ak Taş	8					120	
16	Hacı Mehmet	Çakıtlı nem-ı diğer Demircilü der mande Gömü				16	11	100	1.000
17	Ahi	Demirci der Küçük Baş Viran				5	4	120	600
18	Musa	Demirci tabi-i Mande Gömü				6	3	30	600
19	Nusret	Hoca				6	3	50	2.000
20	Evliyaođlu İspahan	Ekseryus	8					60	1.000
21	Köse Ahmet Oğlu Mustafa	Çayır				10	12	150	600
22	Hamza	Kavacık			1	21	30	340	600
23	Uzunca Gatbađı	Çayır				11	9	120	600

24	İshak	Kavacıkmaa Arazi-i Gök Pınar						60	700	
25	Timur ve Dursun	Çayır				13	14	300	600	
26	Davut Hacı	Eğri Kavak	12				1	120	700	
27	Sevindik	Eğri Kavak	31					200	700	
28	Aydın ve çiftliği diğer Saltuk	Eğri Kavak						150	700	
29	Kara Halil	Başı Viran				4	3	200	600	
30	Mustafa	Başı Viran						300	600	
31	Musa Hacı	Başı Viran				7	6	200	600	
32	Adil Oğlu Mehmet	Başı Viran				4	2	100	500	
33	İri Hoca	Başı Viran		1		5	4	120	600	
34	Kara Sülü	Demirci				9	6	120	600	
35	İsa	Başı Viran				6	6	120	600	
36	Hamzaca	Çakatlu	11	1				280	600	
37	Emirhan	Adı Kömü	13					120	1.000	
38	Köse Oğlu Mehmet	Çayır				9	8	150	600	
39	Hacı Turgut	Adı Eyik				10	16	90	1.500	
40	Nasuh	Adı Kömü	10					80	1.000	
41	Kesri İsa	Adı Kömü						-	500	
42	Kışlak-ı Resul	Cenadır						80	500	
43	Kayı	Ektoluca	9			9	6	120	1.000	
44	Emir Oğlu İbrahim	Yazır		1		7	14	120	1.000	
	Tur Bali (Müsellem)	Yazır				13	14	120		
45	İsa Oğlu Yunus	Uzun Dere				9	13	120	2.500	
46	Yusuf	Uzun Dere	10					120	2.500	
47	Sulhiddin	Dadengi				1	3	2	120	2.000
	Bahşi oğlu Hüseyin	Dadengi	1			1	7	7	100	
	Bilmiş Oğlu Ağıl Bey	Kazanlu	11					100	1.000	
	Bahşi	Karaca Koyunlu					1	120		
48	Şah Melik	Tatlu				3		80	2.000	
49	Devletcan	Saatlu	5					80	3.500	
	Kulağuz	Saatlu	9					80		
	Mahmut	Saatlu						100		
	Derviş	Saatlu	9					80		
50	Abacı Mehmedi	Saatlu				6		60	3.500	
	Hamza	Saatlu	9					80		
	Şems Oğlu Bahşi	Saatlu	10					100		
	Karaca Hacı İsmail	Saatlu					2	80	3.500	

24 Murat ALANDAĞLI

51	Şeyh Mustafa	Saatlu				2		70	
	Resul							120	
	Emir							60	
	Doğan							120	
52	Savcı - Recep	Saatlu			2	3	4	60	3.000
	Burunlar Orhan	Saatlu						60	
	Aydoğmuş	Saatlu			2	2		50	
	Örücü Halil	Saatlu						80	
	Yahya Oğlu Tur Beyi	Saatlu						120	
	Yayla Oğlu	Saatlu						100	
53	Caca Hasan	Ayasofya	11					80	1.500
54	Bayar Han	Ayasofya	15					100	1.500
55	Menteşe	Kuzga			17	8		80	2.000
56	Yayla Oğlu Ali	Yenice	6		1	3		40	1.200
	Mahmut	Yenice	10					100	
	Dündar (Müselman)	Ağın ve Yeni Köy nem-ı Diğer Bey Döğer	12					130	
	Kara Ali	Ödemiş			6	5		150	
	İbrahim	Kürd			1	1		120	
	Tur Ali Oğlu Beyazıt	Kayı	9					120	
	Kasım	Ödemiş						80	
	Çarık	Tekfur	8					70	
	Köse Ahmet Oğlu Mustafa	Karaca Koyunlu	6					100	
	Satılmış oğlu	Ender				21	21	230	
	Bey Oğlu Hamza	Mezit			1	1		80	
	Dündar	Deniz Dolusu	8					60	
	Dur Bali Oğlu Hamza	Deniz Dolusu	6					60	
	Tur Dede	Koçak						60	
57	Hüseyin	İsra	1	1		14	12	80	4.000
	Mehmet	İsra	7					12	
	Ürür	İsra				7	10	120	
	Bereket Oğlu Hacı	İsra			1			120	
	Mesut	İsra			1	3	7	100	
	Ömer Oğlu Halil	İsra				6	5	120	

59	Musa	Yusuf Deresi	13		1	3	25	1.000		
	Mehmet	Yusuf Deresi								
	İsmail	Rum Beyli	10				80			
	Emir Oğlu Hızır	İsra					120			
	Hamza	İsra			1	8	7		120	
	Kara Bahşi	Saatlu								
	Savcı Musa Oğlu	Saatlu				3	3		50	
	Hüseyin Oğlu Mahmut	Saatlu	20						120	
	Turgut ve Bey	Saatlu Müslim ve Gırmelü	10						80	
	Ayılar (Müselman)	Saatlü - Kaza-i Pirli				7	19		120	
Çiftlikha der karye-i Saatlü	Saatlü						227			
60	Hamzaca	Çakatlu	11				280	600		
61	Ali	Saatlu			1		120	3.000		
	Kafiroğlu İbrahim		18				60			
	Cullahoğlu Yahya	Saatlu	9				60			
62	Umur	Kayalı			7	16	80	2.000		
63	Tur Bali	Kara Suda			4	7	120	2.000		
TOPLAM			3	359	7	17	599	639	14.681	88.200

